

Maatilojen porvarisnaiset 1600-luvun Turun lähipitäjissä

Turun porvaristo hankki maatiloja omistukseensa jo keskiajalla. Tämä käytäntö jatkui seuraavilla vuosisadoilla. Kaikkia tiloja ei ollut tarkoitukseen hallita sukupolvesta toiseen, vaan niitä käytettiin vain määräaika. Tällaiset tilat kuuluivat kruunulle, jolta niiden hallinta hankittiin niiden peltojen ja heinämaiden hyödyntämiseksi. Kruunu olisi nähnyt mielellään, että tilaa piti sama henkilö pidemmän aikaa, mutta usein johtavan porvariston perheet käyttivät hyväkseen vain hallinta-ajan alussa saadut verovapaat vuodet ja jättivät sitten tilan viljelemättä ja hoitamatta.

Maaomaisuus muodosti jo keskiajalla varakkuuden perustan. Epävarmoina aikoina se toi konkreettista turvaa. Kaupunkilaiset arvostivat maatilojaan, jotka turvasivat heidän ravinnonsaantinsa ja joille he saattoivat vetäytyä turvaan kulkutautien ja sotajoukkojen jaloista. Porvaristolle maa oli myös pankkilaitoksen korvike, johon sijoitetut rahat olivat turvassa ja josta sai tuottoa vuokrina ja viljelysten tuotteina. Porvarisperheiden avioliitoissa siirtyi merkittäviä maaomaisuuksia, minkä vuoksi avioliitot solmittiin perheen yleisen edun mukaan. Kuvaavaa on se, että tytär saattoi menettää perintöoikeutensa maahan, mikäli hän avioitui vastoin vanhempiensa tahtoa. Näin varmistettiin, ettei omaisuus siirtynyt toiseen sukuun vastoin perheen etua.¹

Esittelen tässä artikkelissa turkulaisten johtavan porvariston naisten maatilojen saantoa yleisellä tasolla sekä joidenkin perheiden esimerkkien kautta. Ne osoittavat, kuinka monimutkaisiin suhteisiin perheet joutuivat maatilojen omistuksen suhteen, kun tarkoituksena oli turvata tilojen säilyttäminen perheen piirissä.

Varakkuuden perusta

Maatilojen myymistä porvareille hillitsi voimassa ollut sukulunastusoikeus, joka antoi aina myyjän serkuille ja näiden puolisoille mahdollisuuden lunastaa vieraalle myyty maatila takaisin suvun omistukseen vuoden ja yön kuluessa kaupasta. Vieläkin kaukaisemmat sukulaiset yrittivät toisinaan turvautua tähän keinoon hankkiakseen itselleen maatilan.² Esimerkiksi Turun pormestari Johan Purmerus esitti Kaarinan käräjille marraskuussa 1645 kauppakirjan, jonka mukaan hän oli ostanut 27. lokakuuta 1642 kauppias Johan Dawidzbergin leskeltä Anna Jönsdotterilta Kaarinan Alakylän puolentoista manttaalin ja 31½ äyrin veron perintötilan 350 kuparitaalarilla. Lisäksi hän oli antanut leskelle ystävänlahjana puolitoista kyynärää verkkaa, jonka arvo oli 15 taalaria. Myös lesken tytär Margareta Johansdotter oli hyväksynyt kaupan. Paikalle ilmaantui kuitenkin Annan veli Jakob Jönsson, joka ilmoitti haluavansa lunastaa tilan sukulunastusoikeudella. Hänelle annettiin aikaa seuraavaan kesäkuuhun koota asiakirjansa, joiden perusteella hän voisi osoittaa oikeutensa tilaan.³ Jakob Jönssonin mukaan 5.2.1641 suoritetussa perinnönjaossa tilaa ei ollut määrätty kenenkään perillisen osuudeksi, vaan sen jakaminen oli jätetty tulevaisuuteen. Tämän perusteella hän halusi palauttaa pormestarin rahat ja ottaa tilan haltuunsa.⁴

---

¹ Lahtinen 2001b, 5; TKA, TRO BIa 35, 5.5.1666, 134–135. Vuoden 1657 ruttoepidemia tyhjensi kaupungin väestä niin, ettei oikeutta voitu istua lainkaan eivätkä viranomaiset toimineet taudin ollessa pahimmillaan. Tässä epidemiassa esimerkiksi kauppias Knut Halinen kuoli vaimonsa, kahden poikansa ja kaiken talonväkensä kanssa paettuaan rautia kaupungista Kaksikerran Laalahteen. Tupaani jäi vain hänen poikansa Matts, joka asui samassa tuvassa ruumiiden kanssa kolme viikkoa, kun korpit ja varikset lensivät kalvoikkunoista nokkimaan löyhkääviä ruumiita.

² Sjöberg 2001, 139–141.

³ KA I KO a:6, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 24.–25.11.1645, 139v–140v.

⁴ KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 31.10.1642, 425v; KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 17.–18.2.1643, 455; KA I KO a:6, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 13–14.3.1644, 44; 22.–23.11.1644, 11.

Monet naisten asemaa koskevat juridiset rajoitukset olivat kytköksissä siihen, että peritty maa pyrittiin pitämään sukujen hallinnassa. Tällainen järjestys, joka näkyi lainsäädännössä, ei tosin aina toteutunut eikä sitä välttämättä noudatettu tietoisesti arjen käytännöissä. Vaikka suvulla oli vaikutusvaltaa jäsentensä asioihin, muodostivat perhe ja yksittäinen kotitalous kuitenkin tärkeimmän viiteryhmän. Keskiaikaisen lainsäädännön mukaan aviomies oli ruokatalouden isäntä (*husbonde*). Hänen tuli huolehtia alaikäisten poikiensa, naimattomien tyttäriensä ja vaimonsa omaisuudesta. Hän vastasi merkittävistä taloudellisista ratkaisuista ja kartutti perheen varallisuutta harkintansa mukaan. Jos hän myi pariskunnan yhteistä tai vaimonsa omaisuutta, hänen oli saatava siihen vaimonsa suostumus. Oman maansa myymiseen mies ei sen sijaan tarvinnut vaimonsa lupaa. Vaimolle oli puolestaan uskottu ruokakunnan päivittäisten tarpeiden hoitaminen eli emännän (*husfru*) tehtävät.⁵

Kaupan tuoman varallisuuden lisäksi myös maaomaisuus oli keskeinen valtaa luova resurssi esimodernissa kaupunkiyhteisössä. Se oli usein miesten hallinnassa, osittain myös holhous- ja edusmiestehtävien kautta. Osa maatiloista oli naisten omaisuutta, sillä porvarisnaiset saivat sitä perinnön ja avioliiton myötä. Lain antamalla valtuuksilla miehet kuitenkin käsittelivät kauppatoimissa naisten omistamaa maata, nainen puolestaan hyvin harvoin miehen maata.⁶ Perheen käyttöön hankittu maatila oli merkittävä taloudellinen turva myös silloin, kun kaupunkia kohtasi tulipalo tai perheen laivat haaksirikkoutuivat. Anders Merthen ja Karin Gerdner joutuivat tällaisen kohtalon uhriksi 1620-luvun lopulla. Veroluettelot paljastavat, että perhe nousi jaloilleen maatilojen hallinnan avulla, sillä pariskunta vuokrasi kruunulta Iso-Heikkilän kuninkaankartanoa ja omisti lisäksi kaupunkitalon sekä Kaarinan Satavan saaren Kaivoisten ja Ruskon Merttelän Paijaisten tilat.⁷ Tämän maaomaisuuden kerääminen osoittautuu asiakirjoja tarkemmin lukemalla huomattavaksi yritteliäisyydeksi, joka turvasi Merthenin lesken ja lapset hänen kuoltuaan.

Naisen oikeus maaomaisuuteen saatettiin toisinaan kiistää. Kauppiaan leski Regina Wellamsdotter ilmoitti heinäkuussa 1637, että hän halusi myydä Ketolan tilan raatimies Petter Jessenhausenille. Tilan leski oli saanut huomenlahjaksi mieheltään kauppias Hans Boggelta. Vastapuoli yritti väittää, ettei tila ollut huomenlahja, mutta hänellä ei ollut näyttää päteviä asiakirjoja kumotakseen lesken oikeuden tilaan.⁸

Eräät oikeustapaukset osoittavat, että tiloja omistaneiden porvarisperheiden molemmat puoliset osallistuivat niiden lampuotien ja palvelusväen hankkimiseen. Raatimies Hartvig Wölichin leski Geska Hörnigk vaati marraskuussa 1637 Valtoisten talolliselta Bertil Filipssonilta nuottaa, jonka Geska oli antanut tälle ottaessaan hänet lampuodikseen Kauppilan tilalle. Bertilin lampuotikausi oli päättynyt edellisenä vuonna. Oikeus määräsi Bertilin palauttamaan yhtä hyvän nuotan kuin hän oli saanut. Lisäksi Geska vaati kahta talvinuottaa ja niiden puikkareita. Bertil vastasi korjanneensa nuotat ja niiden olevan Geskan omassa aitassa,

---

⁵ Lahtinen 2001b, 5–7; KA I KO a:6, Piikkiön kihlakunta, Paraisten käräjät 28.2.–1.3.1645, 87v–88v. Talouden isäntä ja emäntä toimivat yhdessä perheensä aseman säilyttämiseksi myös ennen tässä tutkittua ajanjaksoa. Esimerkiksi porvari Henrik Myllarin väitettiin ostaneen vuonna 1553 Kodisten niityn Kaksikerran Kullelan perillisiltä 60 markalla. Kun porvari Petter Wedrich vaati niittyä itselleen noin 90 vuotta myöhemmin, väitti hän sen olleen vain panttina. Todisteeksi hän esitti Jöran Boijen allekirjoittaman asiakirjan, jonka mukaan tämä oli ollut paikalla, kun Myllarin vaimo Agnes oli kantanut saatavansa 60 markkaa Kullelan perillisiltä.

⁶ Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 21; Lahtinen 2001b, 7; Sjöberg 2001, 14–15, 101. Sjöbergin mukaan ruotsalaisessa historiantutkimuksessa on nostettu jo 1990-luvulla esiin kysymys siitä, että jo esimodernissa Ruotsin valtakunnassa maata hankittiin kaupallisessa tarkoituksessa. Kysymys on mielenkiintoinen, sillä tällainen toiminta ei ollut suotavaa yhteisössä, joka näki maan elämän edellytysten antajana ja suvulle kuuluvana. Jo keskiaikaiset maanlait asettivat esteitä maanhankinnalle. Niiden tarkoituksena oli estää aatelistoa hankkimasta perintöalonpoikien maata, joka olisi vähentänyt kruunun verotuloja.

⁷ KA I KO a:6, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 19.–20.10.1648, 301; KA I KO a:3, Maskun kihlakunta, Maarian ja Raision käräjät 15.3.1643, 316v; KA, SAY Rusko, Merttelä 1634–53, 10.

⁸ KA I KO a:4, Piikkiön kihlakunta, Liedon käräjät 5–6.7.1639, 465; RA, Riksregistratur 15.7.1641, 671.

mutta entinen lampuotti määrättiin vielä maksamaan korvauksia emännälleen.⁹ Helmikuussa 1644 ilmoitettiin puolestaan, että raatimies Petter Jessenhausenin vaimo Beata Hansdotter oli ottanut miehensä poissa ollessa karjapiiksi tilalleen Liedon Ketolaan Juliana Thomasdotterin. Piikaa oli sittemmin syytetty siitä, että hän kokosi voita taikuudella. Kun häntä oli lisäksi haukuttu muutenkin, oli hänet ajettu pois palveluspaikastaan. Beata Hansdotter ei tiennyt piista mitään muuta pahaa kuin sen mitä hän oli kuullut muilta.¹⁰ Maatilojen hallintaoikeus perustui eri kriteereille. Osa niistä oli perittyjä tai ostettuja ja maanluonnoltaan perintötiloja, jolloin tila luettiin haltijansa täydeksi omaisuudeksi. Porvaristo otti viljelykseen myös kruunulle kuuluneita autiotiloja, joihin oli haettava maaherralta hallintaoikeus. Tällaisiin tiloihin anottiin usein vielä verovapauksia kruunulle suoritettujen palvelusten perusteella. Lisäksi tiloja joutui porvariston haltuun velkojen pantteina.¹¹

Turun johtavan porvariston naisten hallussa kaupungin läheisyydessä vuosina 1623–68 olleita maatiloja.

Pitäjä	Kylä	Tila	Tilan haltija	Tilan saanto
Kaarina, Kakskerta	Myllykylä	Myllykylä	Margareta Gabrielsdotter	vuodesta 1647
Kaarina, Kakskerta	Myllykylä	Myllykylä	N. N. Wedrich	vuodesta 1631
Kaarina, Kulho	Kulho	Kulho	Elisabet Wolle	ennen 1644
Kaarina, Satava	Höyttinen	Höyttinen	Karin Wolle	ennen 4.7.1659
Kaarina, Satava	Nikkilä	Nikkilä	Elisabet Wolle	vuodesta 1632
Kaarina, Satava	Anttila	Anttila	Elisabet Wolle	ennen 7.7.1638
Kaarina, Satava		Hakula	Elisabet Wolle	ennen 7.7.1638
Kaarina, Satava	Höyttinen	Höyttinen	Elisabet Wolle	ennen 7.7.1638
Kaarina, Satava	Artukka	Artukka	Elisabet Wolle	ennen 7.7.1638
Kaarina, Satava		Kulkkila	Elisabet Wolle	ennen 7.7.1638
Kaarina, Satava	Kuloinen	Kuloinen	Elisabet Wolle	ennen 7.7.1638
Kaarina, Satava	Samppa	Samppa	Valborg Fläske	vuodesta 1637
Kaarina, Satava	Hännälä	Hännälä	Malin Träll	ennen 1637
Korppoo	Innamo	maatila	Anna Wölich	ennen 1639
Maaria, Hirvensalo	Maanpää	maatila	Malin Träll	ennen 1637
Maaria, Hirvensalo	Häppilä	Häppilä	Anna Persdotter	ennen 1643
Marttila, Tarvasjoki	Eura	maatila	Elisabet Hansdotter	ennen 1623
Merimasku	Tammisaari	Tammisaari	Margareta Hörnigk	vuodesta 1667
Merimasku	Järvensuu	maatila	Margareta Hörnigk	vuodesta 1668
Merimasku	Järvensuu	maatila	Margareta Hörnigk	vuodesta 1668
Nauvo	Prostvik	maatila	Elisabet Pulkka	vuodesta 1642
Raisio	Väski	Kaskiluoto	Anna Munck	vuoteen 1644
Raisio, Luonnonmaa	Viiala	maatila	Elin Såger	vuodesta 1632

⁹ KA I KO a:3, Maskun kihlakunta, Rymättylän käräjät 17.11.1637, 49v–50; 14.8.1638, 93–93v.

¹⁰ KA z:172, 21.2.1644, 156–156v.

¹¹ Ranta 1975, 870.

Rymättylä	Kauppila	Kauppila	Geska Hörnigk	ennen 1636
Rymättylä	Heinäinen	maatila	Anna Munck	4.2.1626 lähtien
Sauvo	Smörvik	maatila	Anna Wölich	vuodesta 1646
Sauvo	Koppholm	maatila	Anna Wölich	ennen 1643

Turun johtavan porvariston naisten hallussa oli vuosina 1623–70 ainakin 27 maatilaa Turku ympäristöiden Maskun sekä Piikkiön ja Kaarinan kihlakuntien alueella. Suuri osa heidän maaomaisuudestaan sijaitsi Hirvensalon, Satavan ja Kaksikerran saarilla aivan kaupungin läheisyydessä. Kaikkiaan johtava porvaristo omisti kyseisenä aikana samalla alueella ainakin 141 maatilaa. Kaikki nämä tilat olivat naisten emännänvallan alaisuudessa. Lähde: KA, Maskun ja Piikkiö-Kaarinan kihlakuntien tuomiokirjat 1623–68, passim.

Virkamiesten lesket

Kaupungin raadissa pitkään istuneiden miesten oli mahdollista anoa kruunulta maatilaa palkkiona hyvin suoritetusta palveluksesta. Tilaa anottiin tavallisesti silloin, kun raadin jäsen halusi erota tehtävästä. Mikäli mies kuoli kesken uransa, siirtyi tämä oikeus hänen leskelleen, jonka oli mahdollista turvata perheensä toimeentulo tilan tuotolla. Pormestari Henrik Scheffer sai vuonna 1647 kaksi tilaa verovapaaksi omaksi ja vaimonsa Margareta Gabrielsdotterin elinajaksi. Heidän lapsensa saivat nauttia tilat ratsupalvelusta vastaan, koska isä oli palvellut niin kauan pormestarina. Molemmat tilat sijaitsivat Paraisten Björkössä ja olivat 24:n äyrin veroja. Toista viljeli pormestari itse ja toista lampuoti Henrik Månsson. Samoin entinen pormestari Märten Sigfridsson sai vuonna 1651 tilan omaksi, vaimonsa ja lastensa elinajaksi verovapaaksi. Myös raatimies Hans Hansson sai vahvistuksen autiotilaan vuonna 1665. Hän ja hänen vaimonsa Elisabet Hervie saivat pitää tämän manttaalin ja 16 äyrin tilan Kaarinan pitäjästä niin kauan aikaa kuin he maksaisivat verot tilalta vapaavuosien jälkeen ja sama koski heidän perillisiään.¹²

Pormestarin leski Anna Persdotter vetosi miehensä Johan Knutssonin kuoltua tämän palvelukseen kruunulle. Hän onnistui saamaan valtaneuvostolta useita taloudellisia helpotuksia asemaansa. Ensimmäisenä Anna Persdotter sai toukokuussa 1642 kaikki verot vapaaksi Maarian Paimalan tilalle, sillä hän istui myöntökirjeen sanamuodon mukaan köyhyudessa ja kurjuudessa seitsemän lapsensa kanssa. Samalla hänelle annettiin anteeksi tilansa verorästejä 150 hopeataalarin edestä. Hän sai vielä neljä vuotta myöhemmin anteeksi kahden tilansa verorästit ja karjarahat, sillä hän eli edelleen köyhyudessa lastensa kanssa.¹³ Tapaus osoittaa, ettei 1600-luvun retoriikkaa tule ymmärtää sellaisenaan. Kaupunkitalon ja kaksi maatilaa omistanut leski tarkoitti kurjuudellaan ja köyhyydellään pikemminkin sitä, että hän katsoi olevansa oikeutettu saamaan kruunulta jotakin korvausta miehensä tekemistä palveluksista.

Maatiloja voitiin hankkia myös tilapäisiksi sijoituksiksi, joita myymällä saatiin tarvittaessa käteistä pääomaa. Pääsääntöisesti tilojen myyntisumma nousi korkeammaksi kuin ostosumma. Lisäksi niiltä saatiin tuotteita perheen käyttöön. Hirvensalon Häppilän 7½ äyrin ja yhden manttaalin tila huudatettiin ensimmäisen kerran maaliskuussa 1643 Turun kirkkoherra Eskil Petraeukselle, joka oli ostanut sen edellä mainitulta pormestari Johan Knutssonin leskeltä Anna Persdotterilta. Pormestari oli hankkinut tilan vuonna 1628 ja hänen leskensä piti sitä hallussaan vain kaksi vuotta miehensä 1641 tapahtuneen kuoleman jälkeen. Lesken taloudellinen asema ei ollut vakaa hänen miehensä kuoleman jälkeen ja siksi hänen

¹² RA, Riksregistratur 23.10.1647, 2937; 30.10.1651, 312v; 26.9.1665, 813v–814.

¹³ RA, RR 25.5.1642, 593v–594v; 13.8.1646, 1448v; 27.8.1646, 1557v–1558.

oli luovuttava tilastaan.¹⁴ Pormestari Erik Cnape esitti lokakuussa 1625 kauppakirjan, jolla hän oli ostanut Kaskiluodon rälssitilan Väskin saarella kolmella sadalla kuparitaalarilla.¹⁵ Tammikuussa 1641 Kaskiluodon tila huudatettiin ensimmäisen kerran Lapilan herralle Hans Thomassonille, joka oli ostanut sen Cnapan leskeltä rouva Anna Munckilta ja muilta perillisiltä 615 kuparitaalarilla. Pormestari Cnapan leskellä oli niin runsaasti omaisuutta, että hänen myyntipäätökseensä vaikuttivat luultavasti käytännön asiat, sillä hänen oli helpointa suorittaa maksu rahana miehensä muille perillisille.¹⁶

Lesken turva?

Maatilat jäivät johtavan porvariston naisleskille elannon lähteeksi miehen kuoltua. Hans Magnuksen leskellä Anna Larsdotterilla oli miehensä kuoleman 1636 jälkeen hallussaan Maarian Meltolan ratsastalo. Tila merkittiin vuodesta 1639 hänen toiselle miehelleen Hans Mattzenille, joka viljeli sitä vielä vuonna 1668. Maarian Paimalan Innamaan ratsastalo oli vuosina 1632–41 pormestari Johan Knutssonin hallussa ja sen jälkeen vuoteen 1651 hänen leskensä Anna Persdotterin hoidossa. Petter Thorwöste oli saanut vuonna 1644 Maarian Kaistarniemen tilan kuvernöörin kirjeellä ja tila oli vielä vuonna 1661 hänen leskensä Elin Sågerin hallussa. Kaarinan Höyttinen läänitettiin vuonna 1646 Jakob Wollelle ja tämän vaimolle Anna Spranckhusenille näiden elinajaksi. Wollen kuoltua vuonna 1652 hallitsi leski tilaa vuoteen 1655, jolloin sen edellinen haltija asessori Gregorius Sylvius sai sen jälleen. Hänen leskensä Karin Wolle maksoi verot vuosina 1657–58. Anna Spranckhusenilla oli hallussaan vuosina 1653–60 myös Kaarinan Anttilan, Artukan, Hakulan ja Nikkilän tilat, jotka oli myös läänitetty hänelle ja hänen puolisolleen eliniäksi vuonna 1646. Hans Hörnigk hankki 1620-luvun lopulla omistukseensa Rymättylän Knaapilan ja Mahilan ratsastalot, joita hänen leskensä Geska Hörnigk hallitsi vuosina 1631–47. Tämän jälkeen tilat siirtyivät hänen kauppiaana toimineelle pojalleen Casper Hörnigkille.¹⁷

Mikäli maatilaa ei myyty, päätyi se lasten perinnöksi. Yleensä kuitenkin joku lapsista sai koko tilan perintöosuudekseen tai hän lunasti muut sisaruksensa tilalta. Johtavan porvariston omaisuus oli yleensä niin suuri, että tila voitiin antaa suoraan yhden perillisen osuutena perinnöstä. Piikkiön ja Kaarinan nimismies Olof Eriksson esitti marraskuussa 1644 oikeudelle Turussa 19.10.1640 laaditun kauppakirjan, jolla hänen isänsä, Turun entinen pormestari, Erik Olofsson Hakola ja hänen äitinsä Brita Sunisdotter myivät hänelle Kaarinan Haritun tilan 700 kuparitaalarilla. Ystävänlahjana Olofin tuli antaa isälleen puku ja äidilleen hameverka. Isä ja äiti pidättivät itselleen oikeuden ainoastaan erikseen ostamaansa Suspohjan niittyyn. Nimismiehen muilla sisaruksilla ei ollut oikeutta vaatia tilaa itselleen.¹⁸

Yllättävää kyllä, maatilaa saatettiin käyttää hankalaksi koetun naispuolisen perheenjäsenen vartioimiseen. Esimerkiksi Agneta Johansdotter kertoi kesäkuussa 1633 toimittaneensa

¹⁴ KA I KO a:3, Maskun kihlakunta, Maarian ja Raision käräjät 15.3.1643, 317; Ranta 1975, 869.

¹⁵ KA I KO a:1, Maskun kihlakunta, Maarian ja Raision käräjät 21.10.1625, 185v.

¹⁶ KA I KO a:3, Maskun kihlakunta, Maarian ja Raision käräjät 22.1.1641, 215.

¹⁷ KA, SAY, Maaria, ½ Meltola 1620–34, 26; 1634–53, 29; 1654–73, 34; KA, SAY, Maaria, Paimala, Innamaa 1620–39, 2; 1634–53, 2; KA, SAY, Maaria, Kaistarniemi 1634–53, 38, 1654–73, 42; KA, SAY, Kaarina, Höyttinen 1620–34, 67; 1634–53, 86; 1754–73, 80; KA, SAY, Kaarina, Anttila 1634–53, 86; 1654–73, 80; KA, SAY, Kaarina, Artukka 1634–53, 87; 1654–73, 82; KA, SAY, Kaarina, Hakula 1654–73, 81; KA, SAY, Kaarina, Nikkilä 1654–73, 83; KA, SAY, Rymättylä, Knaapila, 1620–34, 22; 1634–53, 21; KA, SAY, Rymättylä, Mahila 1620–34, 23; 1634–53, 23. Ratsastalojen emännyydellä oli sikäläkin merkitystä, että tilan haltija varusti ratsukon kruunun sotaväkeen ja osallistui siten valtakunnan sotapyrkimyksiin.

¹⁸ KA I KO a:6, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 13–14.3.1644, 44; 22.–23.11.1644, 77–78; Sjöberg 2001, 117–118. Maria Sjöberg on todennut, että Ruotsin maaseutupitäjissä oli vallalla samanlainen käytäntö, jossa lapset perivät tilan, mutta sitä ei jaettu, vaan sen lunasti yksi erillisistä, jotta se olisi säilynyt elinkelpoisena. Tämä päti myös lankous- ja kyläsuhteissa olleisiin perillisiin.

anoppinsa Sara Mattsdotter Kohman hyvään hoitoon Lehtisten kartanoon maalle siksi aikaa kun hän itse olisi poissa kaupungista. Tällä teollaan Agneta halusi suojella anoppiaan hyväksikäyttäjiltä. Olof Salko onnistui kuitenkin houkuttelemaan ymmärtämättömän Saran myymään maatilansa.¹⁹ Kun Elin Träll osoittautui tuhlaavaiseksi ja varkaaksi jäätyään leskeksi, toimitti hänen lankonsa Alexander Wattson hänet erään talonpojan luo Satavan saareen. Siellä hän ei ollut kuitenkaan viihtynyt kauan, vaan oli palannut kaupunkiin ja mennyt äitinsä Malin Trällin luo ja varastanut tältä.²⁰ Wattson pyrki ilmeisesti rauhoittamaan kälyään ja palauttamaan tämän kaidalle tielle.

Maaliskuussa 1656 esitettiin Hans Wollen lesken Elisabet Dawidzenin kirje hovioikeudelle, jossa hän kiitti oikeutta siitä, että hänen vävynsä Gregorius Sylvius ja Petter Teschen oli kumpikin määrätty antamaan hänelle 40 kuparitaalaria elannoksi. Kuitenkin vain Teschen oli antanut hänelle 20 taalaria. Siksi hän valitti vävyistä, jotka jättivät hänet puutteeseen niin, että hänen oli kuoltava nälkään. Hän pyysi hovioikeutta auttamaan häntä, sillä vävyt pitivät Satavan Nikkilän tilaa hallussaan ja keräsivät myös sen tuotot. Lisäksi he halusivat ajaa hänet talostaan kaupungissa. Teschen pyysikin, että vävyille annettaisiin anopin talo kaupungissa ja että he saisivat elättää anoppia maaseudulla, sillä heillä ei ollut varaa tämän vaatimaan elintason kaupungissa. Anoppi pyysi hovioikeutta ottamaan itsensä kuninkaalliseen suojelukseen, jotta vävyt eivät voisi tehdä hänen kanssaan mitä halusivat.²¹

Wollen perheen maatilat

Kaupunkien kotitalouksissa pidettiin vähäistä määrää karjaa perheen ravinnontuotantoon. Sen hoitaminen kuten perheen ruokataloudesta huolehtiminenkin oli naisten käsissä.²² Maaseudun tiloilla pidettiin suurempaa karjaa, jonka tuotteilla maksettiin veroja ja joita käytettiin omassa kaupunkitaloudessa. Hans Wollen leski Anna Dawidzen valitti maaliskuussa 1653, että hänen lankonsa Jakob Wolle vanhempi oli antanut viedä lesken tilalta Kaarinan Satavan saaren Nikkilästä ja Nauvon Prosvikista hevosen ja heiniä yön pimeään turvin, vaikka maaherra oli kieltänyt sen. Koska suurin osa Nikkilän heinistä oli tuotu Turkuun, kuoli osa siellä olleesta karjasta nälkään. Kun maaherra oli tuolloin ollut poissa paikkakunnalta, oli anoppinsa asiaa ajaneen hovioikeuden asessori Gregorius Sylviuksen vaimo Karin Wolle turvautunut äitinsä puolesta pormestari Laurentius Brochiukseen ja pyytänyt tätä estämään heinien viemisen Jakob Wollen taloon torin varrella. Anna Dawidzenin oli ollut pakko jättää Prosvik autioksi, sillä Jakob Wolle oli vienyt tilalta myös sen ainoan hevosen.²³

Wollen perheen omistamat lukuisat maatilat aiheuttivat riitoja, sillä perheen velkasuhteiden takia niitä oli joutunut pantteina suvun eri jäsenille. Edellä mainitun Prosvikin tilan oli ostanut viimeistään vuonna 1629 Jakob Wolle vanhempi, mutta se joutui hänen kälynsä Anna Dawidzenin haltuun lainasta, jonka Jakob Wolle otti Annan mieheltä, veljeltään Hans Wollelta.²⁴ Tilalla ollut karja ja sen niittyjen tuottamat heinät kuuluivat siksi leskelle. Jakob Wollen vaimo Anna Spranckhusen oleskeli tilalla vuonna 1642, kun eräs läänitustalonpoika oli käynyt hänen ja hänen seurueensa kimppuun. Tämä oli tapahtunut Olavin päivänä Limpserin saarella Anna Spranckhusenin ollessa kahden renkinsä kanssa matkalla Prosvikin

¹⁹ TKA, TRO BIa 5, 15.6.1633, 74; 26.6.1633, 78v; 1.7.1633, 81; 23.7.1633, 86v. "[--] uthi god behåld [--] satt hadhe."; Ranta 1975, 870. Olof Salko toimi raatimiehenä vuosina 1628–1632.

²⁰ TKA, TRO BIa 22, 9.7.1651, 194–200.

²¹ TKA, TRO BIa 26, 8.3.1656, 41–44. "[- -] så att hon af hunger måtte blifva tvungen till döda. [- -] ålderstigen och nu mehra än barnslig menniskia [- -]"

²² Scott & Tilly 1989, 53.

²³ KA, TKO z:177, 9.3.1653, sp.

²⁴ KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Nauvon käräjät 3.10.1640, 319.

tilaltaan Turkuun. Päällekarkaus tapahtui, kun Anna Spranckhusen oli noussut saarelle, jolla talonpojan vuohet laidunsivat ja hänen koiransa olivat purreet kilejä ja ajaneet ne mereen.²⁵

Yksi aikansa laajimmista turkulaisen porvarisperheen yksittäisen jäsenen hallitsemista tilakokonaisuuksista kuului Elisabet Hansdotter Wollelle. Tämä kävi ilmi marraskuussa 1639, kun hänen lankonsa ja holhoojansa hovioikeuden sihteeri Gregorius Sylvius kertoi Turun raastuvanoikeudelle, että Elisabet Wollen sedän ja edellisen holhoojan Jakob Wolle vanhemman hallussa oli edelleen Elisabetin isän ja äidin perintöä, nimittäin pääoma 2 650 hopeataalaria sekä Nikkilän, Anttilan, Hakulan, Höyttisten, Artukan tilat Kaarinan pitäjässä ja Kulkkilan tila Maariassa. Lisäksi perintöön kuului Kuloisten tila Raisiossa.²⁶ Ajan veroluettelot eivät mainitse Elisabet Wolle kertaakaan tilojen omistajana, vaan Kaarinan tiloista ilmoitettiin, että niiden haltijana oli 1620-luvulta Jakob Wolle vanhempi, joka huolehti niiden verojen maksamisesta. Vuosina 1644–45 tilojen verot maksoi hovioikeuden asessoriksi ylennyt Sylvius. Vuodesta 1646 kaikki viisi tilaa mainittiin Jakob Wolle vanhemman ja tämän vaimon Anna Spranckhusenin elinikäiseksi läänitykseksi. Leski Anna Spranckhusen hallitsi niitä miehensä kuoltua vuodesta 1652 vuoteen 1660. Pelkästään näiden tilojen viljatulot olivat huomattavat, sillä vuonna 1633 niiden peltoihin kylvettiin yli 20 tynnyrillistä siemenviljaa.²⁷ Jakob Wolle vanhempi huolehti myös Kulkkilan veroista vuodesta 1630 vuoteen 1653. Hän oli saanut tilaan elinikäisen verovapauden vuonna 1646.²⁸ Raision Kuloisten Kajalan tilan veroista hän vastasi vuodesta 1632 vuoteen 1644.²⁹ Höyttisten tila päättyi Elisabet Wollen sisarensa haltuun, sillä se huudatettiin vuonna 1659 asessori Sylviuksen leskelle Karin Wollelle.³⁰

Elisabet Wollen tilakokonaisuuden omistusta tarkasteltaessa huomataan, että 1600-luvun asiakirjojen tiedot vääristävät maanomistuksen kuvaa. Oikeuspöytäkirjassa vuodelta 1639 mainitaan selvästi, että Elisabet Wolle on saanut tilat nimenomaan isän- ja äidinperintönään. Veroluettelot eivät kuitenkaan huomioi tätä asiaa, sillä niihin kirjattiin omistajaksi Jakob Wolle vanhempi, joka toimi Elisabetin holhoojana. Käytännössä holhooja sai tiloihin omistusoikeuden kaltaisen oikeuden.

Perheen sisäisissä omaisuusjärjestelyissä ainakin Nikkilän tila siirtyi vuoteen 1643 mennessä Sylviuksen haltuun. Tämä ei estänyt Elisabet Wolleä katsomasta olevansa edelleen oikeutettu käyttämään tilaa hyväkseen. Sylvius joutui valittamaan oikeudelle toukokuussa 1643 Elisabet Wollen hänelle aiheuttamasta vahingosta. Tämä oli nimittäin ottanut neljä päivää Helluntain jälkeen Turusta soutajikseen viisi miestä matkalle Nikkilään. Lisäksi hänellä oli ollut mukanaan kaksi piikaa. Nämä olivat kantaneet Elisabet Wollen tavarat Nikkilän tilan rakennuksiin. Elisabet Wolle oli määrännyt piikansa nostamaan yhden ikkunan paikoiltaan, jotta hän olisi päässyt sisään. Piika ei ollut kuitenkaan onnistunut annetussa tehtävässä, sillä rakennuksen ikkunat olivat korkealla. Mukana ollut soutaja oli sitten kiivennyt muiden

---

²⁵ KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Nauvon käräjät 24.–25.10.1642, 417v–419. ”Kom förretta Jacob Wolles frues, fru Anna Sprenhuss fullmechtige Erich Winbladh,[-].

²⁶ KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 4.–5.11.1639, 283–283v.

²⁷ KA, SAY, Kaarina, Höyttinen 1620–34, 67; 1634–53, 86; 1654–73, 80; Anttila 1620–34, 67; 1634–53, 86; 1654–73, 80; Artukka 1620–34, 67; 1634–53, 87; 1654–73, 82; Hakula 1620–34, 68; 1634–53, 88; 1654–73, 81; Nikkilä 1620–34, 68; 1634–53, 90; 1654–73, 83; Korpiola 2009, 27. Myös Korpiola esittää Ruotsin puolelta esimerkin, jossa holhooja oli menetellyt epärehellisesti holhottavaa leskeä kohtaan ja anastanut tämän omaisuutta.

²⁸ KA, SAY, Maaria, Kulkkila 1620–39, 27; 1634–53, 30.

²⁹ KA, SAY, Raisio, Kuloinen, Kajala 1620–34, 39; 1634–53, 17; Mäntylä 1960, 355. Kajalan tila oli muuten lähes koko 1600-luvun autiona ja sitä asuttivat sotamiehet. Lopulta se annettiin Raision nimismiehelle korvaukseksi kievarinpitovelvollisuudesta.

³⁰ KA I KO a:7, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 4.–5.7.1659, 49.

auttamana ikkunalle ja päässyt sisään. Hän oli avannut Elisabet Wollelle oven. Salin vieressä olleiden kolmen kamarin ovet sen sijaan olivat lukitsemattomia.³¹

Elisabet Wolle oli määrännyt seurueensa tekemään tulen uuniin. Wolle oli kysynyt seurueelta, mitä he söisivät, sillä heillä ei ollut ruokaa mukanaan. Tällöin toinen piika oli mennyt pihalle ja ottanut sieltä seinällä kuivamassa olleita haukia ja muuta kalaa sekä keittänyt ne ruoaksi. Lisäksi Sylviuksen aitan ovi oli rikottu kirveellä ja sieltä oli viety 27 leiviskää kuivaa kalaa ja lisäksi läskiä. Mukana ollut soutaja kertoi vielä, että piika oli antanut lampuodin vaimolle neljä kappaa jauhoja, sillä tämän lapset näkivät nälkää. Sylviuksen mukaan kaikkiaan yhdeksän ovea oli murrettu, vaikka seurueen kolme miestä väittivät niitä olleen vähemmän. Sylvius vaati soutajille rangaistusta rauhanvalan ja kotirauhan rikkomisesta. Elisabet Wollelle hän ei vaatinut rangaistusta, sillä hän oli holhouksen alainen ja Sylvius hänen edusmiehensä. Kolme soutajista oli Jakob Wolle vanhemman palvelijoita ja he sanoivat auttaneensa Elisabet Wolleä isäntänsä käskystä. Nämä halusivat sysätä koko syyn siksi Elisabet Wollen ja hänen piikansa niskoille. Sylvius esitti lisäksi oikeuden vuonna 1639 antaman tuomion, jonka mukaan Jakob Wolle oli antanut Elisabet Wollen osuuden Nikkilästä Sylviuksen hallittavaksi.³²

Trällin perheen tilat

Suuri osa johtavan porvariston maatioista siirtyi uusille perheille tyttärien kautta. Perintöön kuuluvien mautilojen merkityksestä kertovat Thomas Trällin perikunnan toimet Kaarinan pitäjän Satavan saaren Maanpään ja Hännälän eli Hennalan tilojen siirtämiseksi seuraavalle sukupolvelle. Maanpään tila huudatettiin kolmannen kerran huhtikuussa 1629 sen ostaneelle Thomas Trällille.³³ Veroluetteloihin Maanpää merkittiin vuosina 1627–29 Thomas Trällin omaisuudeksi. Vuodesta 1636 sitä hallitsi hänen leskensä ja vuoteen 1644 hovioikeuden asessori Jakob Larsinpojan leski, jotka olivat yksi ja sama Malin Träll. Vuodesta 1654 tila toimi suvun ulkopuolisen asessori Anders Anderssonin palkkatilana.³⁴ Hännälä puolestaan kuului vuodesta 1620 Thomas Trällille ja vuodesta 1636 vuoteen 1643 hänen leskelleen. Vuosina 1644–45 se oli Malin Trällin tyttären Karin Trällin miehen Alexander Wattsonin hallussa. Hän luovutti tilan isännyyden vuonna 1646 suvun ulkopuoliselle asessori Magnus Rålambille. Tilan kylvö vaihteli voimakkaasti vuosittain. Esimerkiksi vuonna 1632 se oli vain 41 kappaa, mutta seuraavana vuonna kymmenen tynnyriä 23 kappaa.³⁵ Tiloja koskeneita oikeuslähteitä tarkasteltaessa huomataan, etteivät veroluetteloiden tiedot pidä täysin paikkaansa, vaan että tiloilla oli todellisuudessa hieman erilainen omistushistoria.

Perhe oli antanut Hännälän tilan tytär Elin Trällin ja tämän miehen kauppias Greger Belckow käyettäväksi kolmen vuoden ajaksi ja lokakuussa 1636 oikeus määräsi hänet palauttamaan tilan perikunnalle anoppi Malin Trällin vaatimuksesta. Anopille kuului avio-osana kolmannes pesästä ja lisäksi kolmannes Hännälän tilan inventaariokarjasta ja tilan tuotteista. Tila oli palautettava yhtä hyvässä kunnossa kuin Belckow oli sen ottanut vastaan.³⁶

Maatilan myyntiin saattoi olla syynä sen omistajan epävarmuus taloudellisesta selviytymisestään. Kaupalla hän varmisti oman tulevaisuutensa. Malin Trällin 20.

³¹ KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 29.–30.5.1643, 466v–467v; Essegård 2008, 59. Esimerkiksi Tukholmassa piti soutajilla olla jo 1630-luvulta saakka kaupungin lupa toimintaansa. Asetuksissa puhuttiin vain miespuolisista soutajista, mutta esimerkiksi vuonna 1672 raati tutki molempia sukupuolia olevien soutajien laiminlyöntejä, joten naisiakin kuului tähän ammattiryhmään.

³² KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 29.–30.5.1643, 466v–467v.

³³ KA I KO a:1, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 13.4.1629, 133v.

³⁴ KA, SAY, Kaarina, Maanpää 1620–34, 61; 1634–53, 83.

³⁵ KA, SAY, Kaarina, Hännälä 1620–34, 62, 1634–53, 84.

³⁶ KA I KO a:4, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 11.10.1636, 151–151v.

maaliskuuta 1637 laatiman kirjeen esitettiin oikeudelle vielä samassa kuussa. Siinä hän pyysi lainhuutoa Hännälän ja Maanpään tiloille, jotka hän aikoi myydä. Lesken nimeltään tuntemattomaksi jääneen tyttären mies Anders Merthen ilmoitti luopuvansa tiloista omasta ja lankonsa Hans Trällin puolesta.³⁷ Malin Trällillä oli heinäkuussa 1638 tilalle jo ostaja, mutta hän kysyi vielä, halusivatko hänen lapsensa ostaa sen.³⁸ Tila jäi myymättä, sillä Anders Merthen ilmoitti lokakuussa 1639, että hän ottaisi mielellään Hännälän tilan Trällin perinnöstä, mikäli Wattson ei heti kykenisi maksamaan hänelle tulevaa perintöosaa. Hän ilmoitti myös, ettei luopuisi perintöosasta, jonka muut perilliset halusivat saada hänen edesmenneen vaimonsa lapsilta.³⁹

Trällin leski kanto vielä marraskuussa 1639 vävyjään vastaan ja halusi saada perintöasiansa viimein kuntoon. Osapuolet sopivat jaosta kädenlyönneillä niin, että Karin Träll ja Alexander Wattson saivat pitää Hännälän ja Maanpään tilat inventaarioineen lunastusmaksua vastaan, sillä ne piti jakaa kaupunginlain mukaan kaikkien perillisten kesken, kuten muukin omaisuus. Elin Träll sai pitää kaikki maksut Hännälän tilalta niiltä vuosilta, jotka hänen miehensä Greger Bellckow oli pitänyt tilaa ja oli velkaa muille perillisille. Näin määrättiin hänen köyhyytensä vuoksi. Sen sijaan hänen tuli täyttää tilan inventaariot, mikäli niistä puuttui jotakin.⁴⁰

Alexander Wattson huudatti kesäkuussa 1641 kolmannen kerran Satavan Hännälän ja Maanpään tilat, jotka hän oli ostanut säällisellä summalla Thomas Trällin perillisiltä. Suvulla oli aikaa yö ja vuosi lunastaa ne häneltä ennen kiinnekirjan antamista.⁴¹ Wattson pyysi lokakuussa 1641 kiinnekirjoja Hännälän ja Maanpään tiloihin, jotka hän oli saanut haltuunsa osittain perintönä ja osittain saataviensa suorituksena.⁴² Lokakuussa 1641 huudatettiin ensimmäisen kerran Hännälän ja Maanpään Heti samassa kuussa tilat huudatettiin ensimmäisen kerran asessori Magnus Rålambille.⁴³ Marraskuussa 1644 Rålamb esitti oikeudelle kauppakirjan, jolla Wattson oli myynyt vaimonsa suostumuksella tilat 900 hopeataalarin hinnasta. Lainhuutojen perusteella asessorille annettiin kiinnekirja tiloihin.⁴⁴

Maatilojen merkitys

Porvarisperheiden hankkimat tilakokonaisuuksien ja jopa yksittäisten tilojen merkitys porvarisnaisille tulee ilmi perinnönjakojen yhteydessä. Tilojen omistuksesta oltiin valmiita käymään oikeutta perheenjäsenten kanssa jopa vuosikausia. Suvun ja perheen väliset velat voitiin kuitata tai niiden suorittamista lykätä antamalla saavalle osapuolelle maatila tai tiloja haltuun, kunnes velka tuli maksetuksi. Tällöin vaarana oli se, että pantin saaja katsoi omaisuuden tulleen luovutetuksi pysyvästi hänen perintöosakseen. Asiakirjoissa nämä omistus- ja hallinto-oikeudet menevät sekaisin niin, että esimerkiksi verotusläheteiden avulla ei voida päätellä tilan varsinaista omistajaa, vaan se selviää vasta oikeuspöytäkirjoista.

Johtavan porvariston Turun läheisyydessä omistamien ja hallitsemien tilojen suuri määrä osoittaa, miten tärkeää maanomistus oli kauppiaille. Maaomaisuudella oli statusarvoa ja käytännön merkitystä maataloustuotteiden lähteenä. Moninaisemman kuvan antavat Petter Thorwösten ja Elin Sägerin hankkimat maatilat. Pariskunta keräsi maatiloja haltuunsa koko eteläisestä Suomesta. Tilat joutuivat heidän haltuunsa yleensä saatavien kautta. Ne toimivat

³⁷ KA I KO a:4, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 20.3.1637, 247v; Sjöberg 2001, 116.

³⁸ TKA, TRO BIa 10, 4.7.1638, 104v.

³⁹ TKA, TRO BIa 12, 16.10.1639, 9.

⁴⁰ TKA, TRO BIa 12, 4.11.1639, 28–30.

⁴¹ KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 22.10.1640, 324.

⁴² KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 9.–10.6.1641, 353.

⁴³ KA I KO a:5, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 22.10.1641, 362v.

⁴⁴ KA I KO a:6, Piikkiön kihlakunta, Piikkiö-Kaarinan käräjät 22.–23.11.1644, 78–78v.

velan vakuutena, mutta samalla perheen ruukkien raaka-ainelähteenä. Ruukit kuluttivat runsaasti esimerkiksi hiiltä, jota talonpojat valmistivat velkansa lyhentämiseksi perheen Fiskarsin, Mustion ja Antskogin ruukeille. Näitä tiloja Elin Sägerilla oli kerrallaan hallussa kymmeniä, ellei yli sata.